

Kulturhistorisk rapport

Gunderup syd for Mariager

Velbevaret hustomt fra overgangen mellem
bronze- og jernalder.

J.nr. ÅHM 6495

December 2015

Ved Arkæolog Karen Povlsen

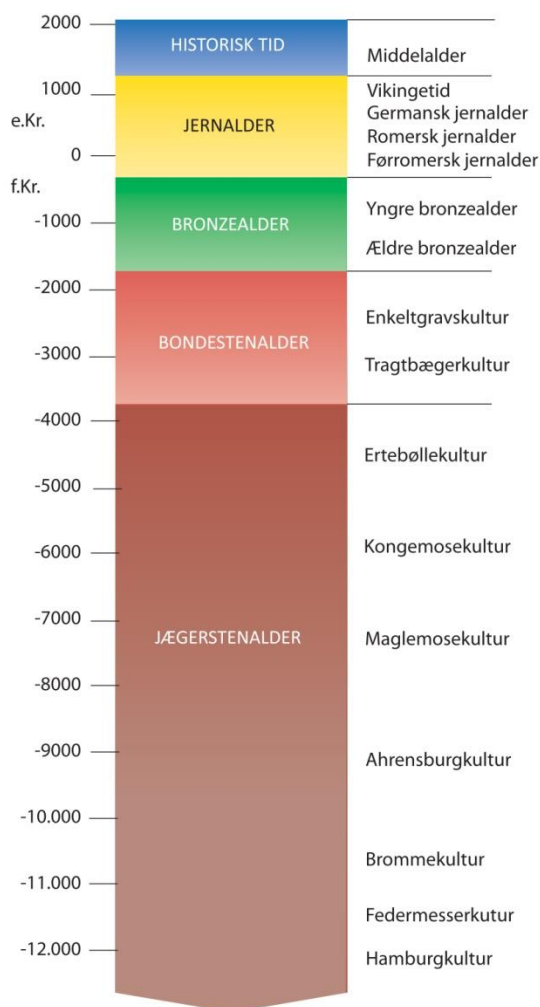
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	2
Undersøgelsens resultater	3
Sammenfatning og perspektivering	5
Udgravningsdata.....	7

Indledning

I maj 2015 blev der fundet og udgravet en velbevaret hustomt i forbindelse med udvidelsen af en grusgrav ved Gunderup syd for Mariager. Hustomten var resterne af en gård fra overgangen mellem bronze- og jernalder, der har ligget på et lille plateau nær en færdselsåre i landskabet.

Undersøgelsens baggrund

Nord for Gunderup indvindes grus i det kuperede terræn. Grusgraven Gunderup Grus- og Stenleje Aps skulle udvide, og derfor blev arealet, hvor udvidelsen skulle ske, undersøgt for at finde ud af, om der var kulturhistoriske spor bevaret her. På historiske kort kan man se, at arealet har ligget som hede, mens nyere kort viser, at der har været skov. At arealet ikke har været underlagt moderne dyrkning betyder, at der er gode muligheder for at finde velbevarede kulturhistoriske spor. Det viste sig også at være tilfældet her, hvor en arkæologisk forundersøgelse afslørede en velbevaret hustomt med tydelige spor efter husets indretning. Denne rapport omhandler udgravningen af hustomten.

Lokalområdet i oldtiden

Den udgravede hustomt lå på et plateau, omkring 50 meter over havets nuværende vandspejl, i et kuperet område mellem Mariager fjord mod nord og den ådal, der indeholder Glenstrup Sø, mod syd.

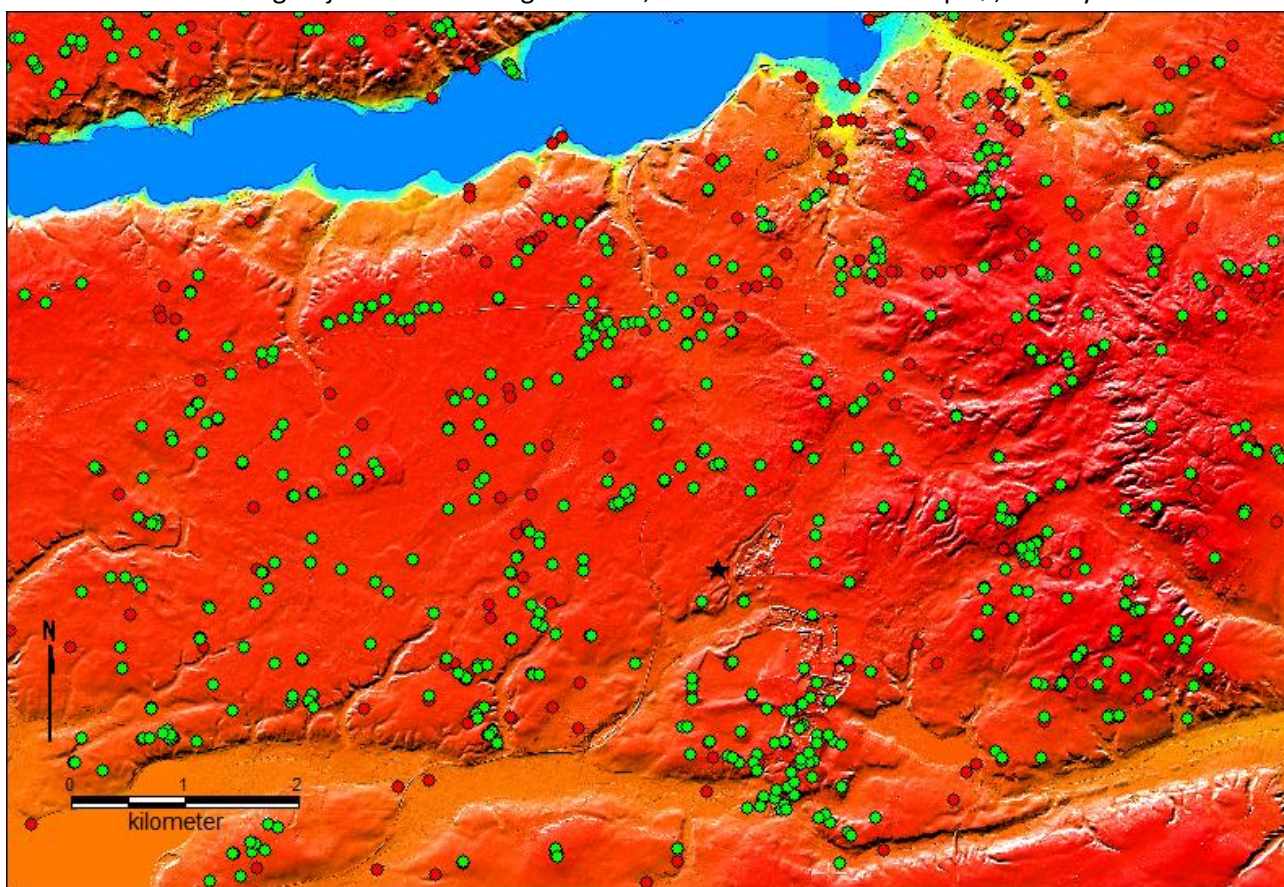

Fig. 1. Udsnit af højdereliefkort. Jo mørkere rødt et område er, jo højere ligger det, mens lave områder er farvet i grønne og blå nuancer. Mariager Fjord ses i blå mod nord, mens ådalen med Glenstrup Sø i orange ses mod syd. Udgravningen er markeret med sort stjerne. Dalen, som den ligger ved, anes som en lysere orange farve i det ellers høje mørke område. De grønne prikker markerer gravhøje, mens de røde prikker markerer andre fund og registreringer af kulturhistorisk interesse.

Huset har ligget omkring 60 m vest for den markante slugt kaldet Kvinddal. På historiske kort fra anden halvdel af 1800-tallet er der markeret en vej gennem dalen. Lidt længere mod syd i dalsænkningen ligger en langdykke. Langdykken er opført i stenalderen, hvor dykkerne ofte blev lagt nær færdselsåre. At langdykken findes i dalsænkningen, fortæller derfor at dalens funktion som færdselsåre kan gå meget langt tilbage i tiden. På det tidspunkt, hvor huset lå på det lille plateau har dalen sandsynligvis også været benyttet til færdsel, når man ønskede at krydse det ca. 5 km brede stykke land mellem Mariager Fjord mod nord og Ådalen mod syd.

Den indre del af Mariager fjord er rig på gravhøje. Langt størsteparten af disse er ikke undersøgt af arkæologer, men de fleste skal sandsynligvis dateres til ældre bronzealder, hvor et sandt "byggeboom" af høje forekommer i hele Sydsandinavien. Flere af gravhøjene fortsatte i brug i yngre bronzealder og tidlig jernalder, hvor urner med rester fra ligbålet ofte blev nedgravet i de ældre høje.

Undersøgelsens resultater

Hustomten, der blev undersøgt under udgravningen, var resterne af et såkaldt treskibet langhus, se faktaboks til højre. Langhuset har sandsynligvis udgjort en gård, der har ligget alene på plateauet ved dalen. Huset har været ca. 11 m langt og ca. 5,5 m bredt, og haft et areal på ca. 60 kvadratmeter. Her må man forestille sig, at en familie med børn og en eller flere bedsteforældre har boet med deres husdyr. Det forekommer umiddelbart noget trangt efter moderne standarder, men mange af familiens aktiviteter har formodentlig foregået uden for huset.

De treskibede langhuse blev bygget af tømmer, der blev funderet i stolpehuller i jorden. Det betød at stolperne lige så stille rådned, og bygningen derfor til sidst ikke kunne bruges mere. Man regner med, at det derfor var nødvendigt at bygge nyt efter omkring 30 år.

De spor, der fandtes under udgravningen, tyder på, at det lille plateau kun har været bebygget én gang. Da der skulle et nyt hus til, har man bygget det et andet sted, måske højere i landskabet mod vest, eller et andet sted langs dalen. Man har ikke nødvendigvis flyttet særlig langt. Det er også muligt at familien, der beboede gården, er forsvundet pga. sygdom eller en anden fatal hændelse.

Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejds- og til opbevaring. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

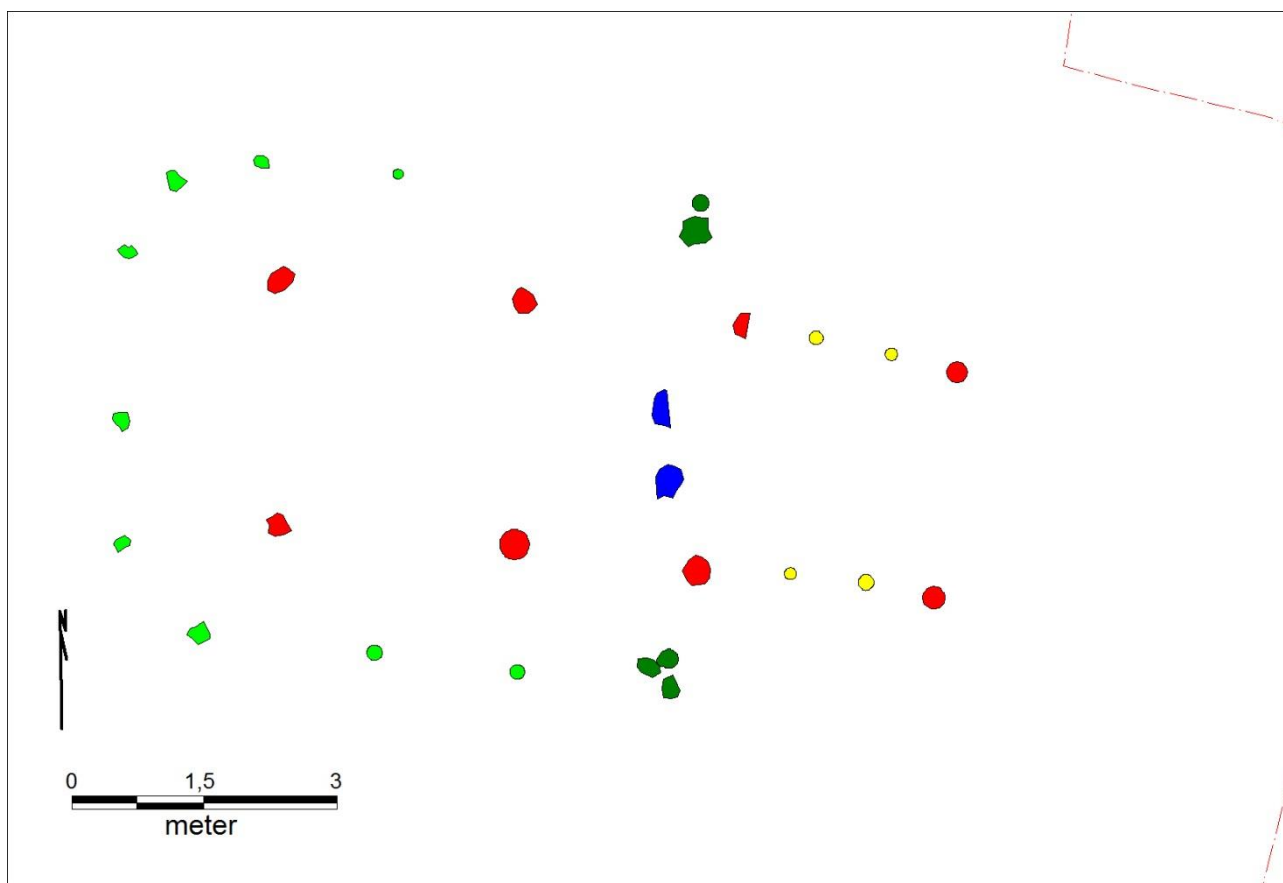
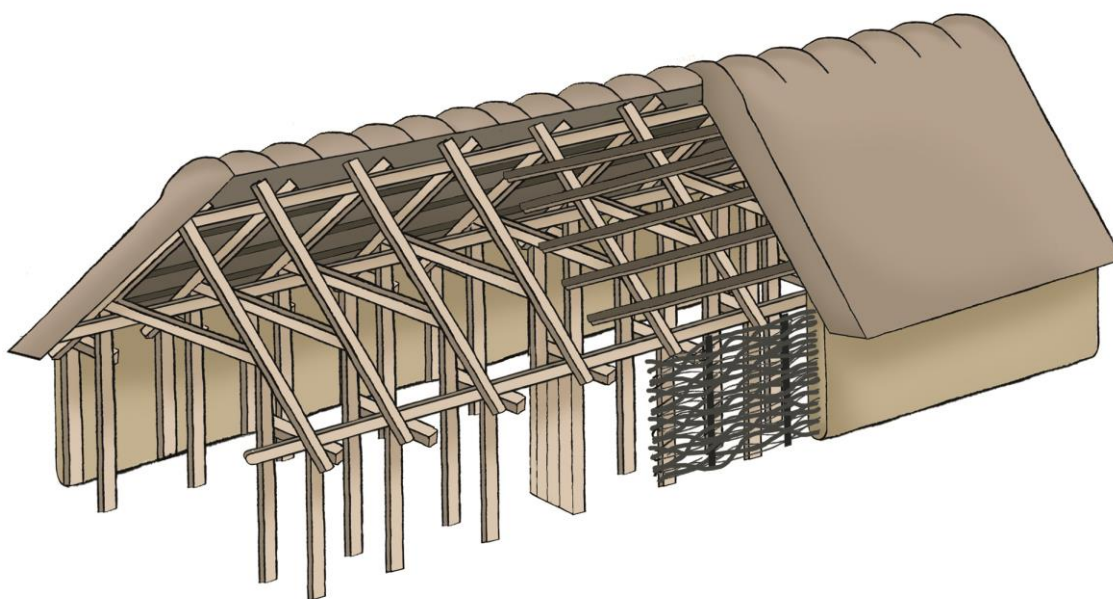

Fig. 2. Øverst ses en rekonstruktionstegning af et treskibet langhus, hvor husets tagbærende konstruktion bæres af to parallelle rækker af tagbærende stolper i husets indre. Nedenfor ses en plantegning af den udgravede hustomt. De farvede plamager markerer stolpehuller. Tagstolpehuller er farvet røde, mens vægstolpehuller er farvet grønne. De mørkegrønne har støttet indgangspartierne, som har været omkring midt på begge husets langsider. De gule er båseskillerumsstolper, mens de blå er stolper, der har støttet en væg, der afskar stalden fra resten af huset.

Hustomten var usædvanlig velbevaret: I østsiden af huset fandtes stolper efter båseskillerum, og det kan derfor med sikkerhed siges, at husets østside blev brugt som stald. Også stolper efter en skillevæg, der har adskilt stalden fra resten af huset, blev fundet. I beboelsessiden fandtes stolper efter ydervægge. Stolper efter ydervæggene var derimod ikke bevaret i stalddelen. Man kan undre sig over at båseskillerumsstolper var bevarede i stalddelen, mens rester af vægge og gavle her var fuldstændig fraværende her, i kontrast til beboelsesdelen. Dette kunne skyldes, at vægkonstruktionen i stalddelen var lettere end i beboelsesdelen. Omkring 20 km mod nord ved Terndrup er fundet fire hustomter fra samme periode, hvor stalddenderne er bygget væsentlig kraftigere end beboelsesenderne (ÅHM 6310, Stednr. 120306-62). Dette gjaldt både tag- og vægkonstruktion. Måske bunder disse forskelle i, at man har haft forskellige måder at bruge stalden på.

Sammenfatning og perspektivering

Den lille gård har ligget ved en af færdselsårene gennem området. Rundt omkring i landskabet har der ligget andre gårde med lignende familier. Familierne har sandsynligvis indgået i lokale storfamilienetværk, der igen har indgået i større netværk. Placering ved færdselsårer med forbindelse til fjorde og ådale har været vigtig, idet vandvejene har spillet et væsentlig rolle i den transport, der foregik over lidt længere afstande. Både i bronzealderen og jernalderen var det af stor betydning at indgå i større netværk, der strakte sig ud over det europæiske kontinent. I bronzealderen var det vigtigt at få fat i bronze, som kom langvejs fra. Samtidig gav metallet og kontakterne adgang til status i lokalsamfundene.

Bronzealder

Metallet bronze lægger navn til den tidsalder, der tog sin begyndelse i Danmark omkring år 2000 f.Kr. Mennesket havde fundet ud af, at tin og kobber kunne smeltes sammen ved høje varmegrader. Det blev til en legering, som var et nyt sejt materiale, der kunne formes langt mere alsidigt end flinten og stadigvæk måle sig med sten i hårdhed. Dertil var det et fantastisk smukt materiale, som hurtigt blev eftertragtet til våben, redskaber og smykker. I bronzealderen blev sværdet opfundet, og hesten blev en integreret del af husdyrene.

Tin og kobber fandtes kun enkelte steder i Europa, og hvis man ville fremstille bronzesager var det nødvendigt at skabe handelskontakter på tværs af Europa. Handlen med bronzen åbnede op for handel med mange forskellige eksotiske varer. Og mindst lige så vigtigt var de nye tanker, ideer og livssyn, som blev skabt, når fremmede folk rejste og opdagede nye skikke og oplevede, hvordan andre under fremmed himmelstrøg levede, troede og døde. De mange kulturmøder i bronzealderen satte også sit præg på samfundet i Norden.

Kontakter

Førromersk jernalder var en tid, hvor man var under indflydelse af impulser og trends fra især Syd- og Østeuropa. Det vidner blandt andet det 9 kg tunge sølvkar – Gundestrupkedlen – fra Vesthimmerland om. Karret er dekoreret med billeder, der fortæller myter og sagn fra datiden. Karret er formodentlig bragt hertil af en person som tilhørte folkestammen kimbjerne, der havde hjemme i Jylland. Han har taget karret med fra en rejse til området ved Sortehavet, hvor karret er produceret. Måske var karret en gave til en stor høvding, eller måske var det et krigsbytte? Hvorom alting er, så blev karret senere sat ud i en mose ved Gundestrup som et værdifuldt offer til guderne.

Gundestrupkedlen er bare et af mange fremmedartede metalkar, som fundet vej til Norden i jernalderen. I moser og grave i Skandinavien findes masser af kar fremstillet af bl.a. etruskerne i Norditalien, kelterne i Frankrig og af grækerne i Grækenland. Kar som disse vidner om, at jernalderens mennesker var tæt forbundne i et net af kontakter fra Norden til fjerne egne rundt omkring i Europa.

Omkring år 500 f. Kr. begyndte man at bruge knive og andre redskaber af jern i det danske område. Hermed var jernalderen startet. Jernmalm er langt mere udbredt i Nordeuropa end kobber og tin (råmaterialerne til bronze), og jernet kunne bl.a. udvindes af lokale myremalmsforekomster. De europæiske langdistancekontakter fortsatte dog med at have stor betydning, hvilket bl.a. Gundestrupkedlen vidner om, se faktaboks til venstre. Den er fundet omkring 30 km nordvest for udgravningen, lige uden for Aars.

Gunderup

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6495
- Fund & Fortidsminder: 140711 sb 163
- Kulturstyrelsen jnr. 2015-7-24.02/NJM-0023
- Bygherre: Gunderup Grus- og Stenleje Aps
- Undersøgt areal: 207 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Karen Povlsen
 - Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

